

ƏLÖSƏT ABDULLAYEV – 100

Azərbaycan dilçiliyinin XX əsrin 50-ci illərindən sonrakı inkişafında böyük rolu olan görkəmli aləmlərdən biri Azərbaycan Respublikası Dövlət Mükafatı laureatı, Türk Dil Qurumunun həqiqi üzvü, Əməkdar Elm xadimi, Beynəlxalq Altayşünaslıq Konqresinin üzvü, filologiya elmləri doktoru, professor Ələsət Zakir oğlu Abdullayevdir. Elmin yollarında öz zəhməti ilə, öz layiqəti ilə yüksələn bu güdrətli alimin bu günlərdə 100 yaşı olacaqdı. Çox da ciddi olmayan adı bir cərrahi əməliyyatın qurbanı oldu, Ələsət müəllim. Biz bu yubileyi onsuz keçiririk.

Ələsət Abdullayev 17 fevral 1920-ci ildə şairlər diyarı Şamaxıda anadan olmuşdur. 1939-cu ildə Şamaxı Pedaqoji Texnikumunu əla qiymətlərlə qurtarıb, 1940-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə daxil olmuşdur. 1941-ci ildə Böyük Vətən müharibəsi başlayanda təhsilini yarımcıq qoyub, cəbhəyə yola düşmüşdür. Lakin 1943-cü ildə yaralandığı üçün ordudan tərxis olunmuş, doğma universitetə qayıdaraq təhsilini davam etdirmiş və 1950-ci ildə universiteti əla qiymətlərlə bitirmişdir. Elmə olan dərin marağını, istedadını nəzərə alaraq universitet rəhbərliyi onu aspiranturada saxlamışdır.

1954-cü ildə “Müasir Azərbaycan dilində xüsusişmələr” mövzusunda namizədlik, 1963-cü ildə “Müasir Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlələr” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiyyə etmişdir. 1964-cü ildə “Müasir Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlələr” monoqrafiyası çap olundu və bu bütün türkologiya üçün qiymətli əsər kimi qarşılandı. Ələsət müəllim həmin ildə də professor adını aldı.

Ələsət Abdullayevin dilçiliyin, demək olar ki, bütün sahələrinə dair tədqiqatları, ali məktəblər üçün yazdığı əvəzsiz kitablar dəfələrlə işiq üzü görmüşdür. Ömrünün axırına kimi ADU-da çalışan professor həm klassik müəllim, həm də dərinzəkəli alim, xeyirxah insan kimi öhdəsinə düşən bütün vəzifələri layiqincə, sürətlə və böyük uğurla yerinə yetirmişdir. O, həm də bir çox ictimai vəzifələr yerinə yetirmişdir. “Azərbaycan dilçiliyi” kafedrasının müdiri olmaqla yanaşı, filologiya fakültəsinin dekanı, 1972-1976-cı illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin prorektoru, Azərbaycan EA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun, ADU-nun Elmi Şuralarının, Azərbaycan Ensiklopediyasının redaksiya şurasının və Əlifba komissiyalarının üzvü olmuşdur.

Görkəmli türkoloqun Azərbaycan dilinin ən aktual problemlərinə aid 140-dan çox dərslik, monoqrafiya və məqalələri çap olunmuş, 1974-cü ildə nəşr edilən “Müasir Azərbaycan dili (sintaktis)” dərsliyinə görə Azərbaycan Respublikasının Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

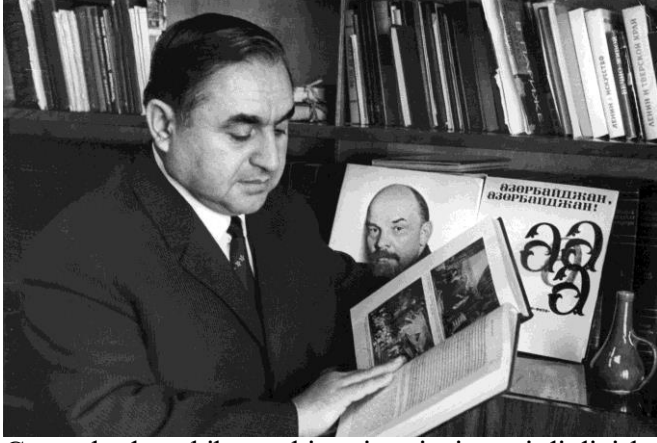
1976-cı ildə Nalçıkda nəşr edilən ilk qrammatika dərsliyi olan “Qaraçay-balkar dilinin qrammatikası” dərsliyinin həmmüəlliflərindən biridir.

Ələsət Abdullayevin adı yalnız Azərbaycanda deyil, ölkəmizin hüdudlarından kənardə – Avropa və Türk dünyasında məşhurdur. 1969-cu ildə Berlində Altayşünaslar konqresində maraqlı məruzə etmiş və əsəri orada çap olunmuşdur. O, Moskvada, Sankt-Peterburqda, Berlində, Ankarada, İstanbulda, Daşkənddə keçirilən Beynəlxalq qurultay və konqreslərdə çox məzmunlu məruzələri ilə diqqəti cəlb etmişdir. 1966-cı ildə Səmərqənddə keçirilən Dil konfransında “Sintaksis” bölməsinə rəhbərlik etmişdir.

1972-ci ildə Ə.Abdullayev Türk Dil Qurumunun dəvəti ilə Ankarada I Türk Dili Qurultayında iclası açmaq, idarə etmək şərəfinə nail olmuşdur. 1983-cü ildə türkologiyadakı böyük xidmətlərinə görə Türkiyədə Türk Dil Qurumunun müxbir üzvü, 1984-cü ildə isə həqiqi üzvü seçilmişdir. Eyni zamanda, o, həm də Beynəlxalq Altayşünaslar cəmiyyətinin üzvü idi.

O, 50-dən çox özbək, qazax, kumık, qırğız, tatar və s. türk xalqlarının aspirant və dissertantlarına rəhbərlik etmiş, türkologiyanın müxtəlif problemləri üzrə çox saylı dissertasiyaların rəsmi opponenti olmuşdur.

Yüzlərlə dahilər yetişdirən BDU Azərbaycan elminə böyük töhvələr vermişdir. Bu universitet Azərbaycanın elm tarixində silinməz izlər buraxmışdır.

Cəsarətlə deyə bilərəm ki, universitetin yetişdirdiyi bu alimlər arasında professor Əlvəsət Abdullayevin xidmətləri olduqca böyükdür. O, Azərbaycan dilinin yüksək səviyyədə tədris olunmasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Onun bütün əsərləri dövrünə görə dilçilikdə mövcud aktual problemlərin həlli istiqamətində yazılmışdır. Dilçilik elminin tarixində bir sıra sanballı əsərlərə imza atıb və Azərbaycan dilinin sintaksisi öz inkişaf meyarlarına görə məhz ona minnətdardır.

Mənim müəllimim, elmi rəhbərim, kafedra müdirim professor Əlvəsət Abdullayev indi ədəbi dünyasına qovuşmuşdur. Ölümü mənalandıran əqidədir. Böyük əqidəli insanların ölümü də böyük olur. Ömrün mənasını duyan, həssas düşünən, özünü millətin, bəşəriyyətin bir hissəsi hesab edən və öz ölümü ilə ömrünü mənalandıran insan idi, Əlvəsət müəllim. Öz qələmi ilə xalqına, vətəninə xidmət edən, mənalı həyat yolu keçən, böyük əqidə sahibi kimi xalqın yaddaşlarında həmişə yaşayan bu şəxsiyyətin keçdiyi şərəfli ömür yolu gəncliyə örnək olmalıdır.

Ümumən, Ə.Abdullayev türkologiyada özündən sonra məktəb yaratmış alimlərdən biridir: bu məktəbin yetirmələri onun yolunu uğurla davam etdirir və ustadlarının xatirəsini əbədləşdirirlər. Biz tələbələri bircə şeylə təsəlli tapırıq. Müəllimlərimiz bizdən uzaqlaşdıqca, biz onlara yaxınlaşırıq. Şəxsən mən istər orta məktəbdə, istərsə də ali məktəbdə çox qüdrətli müəllimlər gördüm. Əliyar Qarabağlı, Mir Cəlal Paşayev, Bəxtiyar Vahabzadə, Muxtar Hüseynzadə, Ağamusa Axundov, Mehdi Məmmədov, Tofiq Hacıyev və s. Biz keçmişimizi unutsaq, gələcək nəsillərə də nümunə ola bilmərik. Əlvəsət müəllim öz əsərləri, öz xeyirxahlığı ilə qəlbimizdə portretini yaratdı. “Qabusnamə”də deyilir ki, “İnsan əbədlilik sarayının bünövrəsini bu dünyada qoyur”. Bizim əksəriyyətimiz onun yaratdığı məktəbin yetirməliyik.

Tələbə yoldaşlarımdan biri – prof. Mehman Musaoğlu “Türk Dil Bilimi Bağlamında Azərbaycan Dilçiliği ve Prof.Dr.Elövset Abdullayev”in “Söz Dizimi Ekolu” adlı məqaləsində yazır: “... 12 yıl ... Sovetler Birliğı döneminde, ondan sonra Türkiyə’de çalışdığım süre içerisinde her zaman kendimi ünlü dil bilimci Türkoloq Prof.Dr. Elövset Abdullayev”in söz konusu ekolünün temsilcisi ve öğrencisi olarak gördüm ...”

Unudulmaz müəllimimiz Mir Cəlal Paşayev “Biz hamımız Mirzə Cəlilin “Poçt qutusu”ndan çıxmışıq” deyərdi. İndi isə Əlvəsət müəllimin tələbələri iftixarla deyirik: “Biz Əlvəsət müəllimin məktəbini keçmişik, hamımız onun rəhbərlik etdiyi kafedradan pərvazlanmışıq”. Bu sətirləri yazarkən istər-istəməz kövrəldim. Fəqət nə etmək? ...

Hamımız yol gedirik, sonu bilinməyən bir ömür yolu. Hər bir kamil insan gərək bu ömür yolunu elə getsin, elə yaşasın ki, ötüb keçən əlçatmaz illərə həsrətlə boylananda hədəd gedən anlar üçün təəssüflənməsin. Əlvəsət müəllimin ömrünün, özü də şərəfli müəllim ömrünün səhifələrini vərəqlədikcə görürük ki, onun nəinki bir ili, nəinki bir günü, heç bir dəqiqəsi də hədəd getməyib. Onu daim işləyən gördük. O, rəhbərlik etdiyi kafedraya hamıdan tez gələr, hamıdan gec gedərdi. Bu onda bir vərdiş halını almışdı.

Filologiya fakültəsinin III kursunda oxuyarkən Əlvəsət müəllim mənə “Müasir Azərbaycan dilinin sintaksisi”ndən 1 il mühazirə, V kursunda isə “Tabeli mürəkkəb cümlələr” mövzusunda xüsusi kurs keçib. Axırda Dövlət İmtahanı verdik. Mənim cavabımdan sonra Əlvəsət müəllim “Belə tələbələr yetişdirməliyik ki, gedib orta məktəbdən bizə savadlı şagirdlər göndərsinlər” deyə imtahanı yekunlaşdırdı.

... Həmin ilin 1 sentyabrından filologiya fakültəsində işə başlamalı oldum. Mərhum rektorumuz akad. F.Bağırzadə ərizəmi Türkologiya kafedrasına yazarkən Əlvəsət müəllim ərkyana dedi: “Sultan xanımı öz kafedramıza götürəcəyəm”. Elə də oldu. Namizədlik mövzusu götürdüm. Tezliklə müdafiə etdim. Elmi rəhbərim müdafiə günü mənə zəng edib dedi ki, “narahat olma, sən onu bil ki, bu mövzunu özündən yaxşı heç kəs bilə bilməz”. Mən nəyə nail olmuşamsa, Əlvəsət müəllimə borcluyam. Hər şagird, hər tələbə müəllim ömrünün silinməz bir səhifəsidir. İllər keçdikcə, zaman dəyişdikcə bu səhifələr şirin bir xatirə kimi

sənin keçmişinə çevrilir və sən zamanın axarında ömrün qayğılı, bəzən də qayğısız anlarını o səhifələrdə tapırsan. Fəxr edirəm ki, Ələvsət müəllimin ömrünün bir səhifəsini də mən tutmuşam. Özü də unudulmaz, silinməz səhifəsini ... Ələvsət müəllimin bu səhifəsini yaşadığıca, başa düşmüşəm ki, bizə müəllimlik peşəsinin sirlərini öyrədib, sənəti sevirib. Müəllimlik elə bir peşədir ki, o hər bir insanı, həm də bu peşəyə vurğun olan, ona qəlbən bağlı ömür yaşayanların özlərini də kamilləşdirir. Müəllimlər insan zəkasını nurlandıran sönməz işıq mənbəyi olmaqla bərabər, bəşəriyyətin mənəvi yükünü çiyinlərində daşıyan həyat anteyləridir. Ömrünün ən gözəl çağlarını, ən enerjili illərini, saçının qara tellərini müəllimlik sənətində ağardan Ələvsət müəllim! Biz tələbələriniz özümüzü tanrının sevimli bəndələri hesab edirik. Çünki biz sizin kimi bir müəllimdən, ən əsası yüksək pedaqoji ustalığa malik olan bir insandan dərs almışıq.

Ələvsət müəllim yüksək mədəniyyətə, dərin intellektə sahib olan insandır. O, əsl pedaqoqdur, minlərlə tələbənin sevimlisi, inamı, pərəstiş etdiyi bir şəxsiyyətdir. Onda dinləyiciləri maraqlandıрмаq, özünə cəlb etmək qabiliyyəti çox güclü idi. O, həmişə yeni söz deməyi bacarmış, elmin, biliyin daim işıq, ziya olduğunu tələbələrinə aşılaya bilmişdir. Öz maraqlı mülahizələri ilə daim tələbələrinin təfəkkürünü, düşüncə tərzini inkişaf etdirməyi, biliklərini zənginləşdirməyi bacarmış, öz müdrikliyini, dərin ağılı, rəvan nitqi ilə onlara şəxsi nümunə olmuşdur. Onun alimliliyi ilə müəllimliliyi – əsl pedaqoqluğu vəhdət təşkil edirdi. O, tələbələrinə örnək olan, çox yüksək mənəviyata malik olan müəllimlərimizdən idi.

Fransız filosofu Pol Valerinin fikrinə, “İnsanın özündən sonra qoyub getdikləri onun adı ilə bağlı olur, onun əməlləri bu adı fərəh, nifrət, yaxud laqeydlik rəmzinə çevrilməsinə səbəb olur”. Filosof elm adamları üçün birincisinin, əksər hökmdar üçün ikincisinin əhəmiyyətli olduğunu qeyd edir. Ələvsət müəllim sadə, səmimi, sözlünə bütöv, diqqətçil və dəqiq adam idi. Onun ağayana baxışı, duruşu, yerışı heç vaxt yaddan çıxmır. Onda hər şey gözəl idi. Danışqı tərz, nüfuzetmə qabiliyyəti, kübar davranışı hamını valeh edirdi. Daxili məzmunu xarici forma ilə vəhdətdədi. Həmişə səliqəli və gözəl geyinirdi. Böyük rus yazıçısı A.P.Çexov yazırdı: “Ziyalıda hər şey gözəl olmalıdır!”. Mən cəsarətlə deyərdim ki, bu dərin məntiqli sözləri Ələvsət müəllimə şamil etmək təmamilə yerinə düşərdi.

Görkəmli alimimiz uşaqla uşaq, böyüklə böyük idi. Kimin işi müşkülə düşsəydi, onun yanına gələrdi. Antik dövrün mahir natiqi Solon öz mühazirələrində söyləyirdi: “Həyatın ən yüksək qayəsi xeyirxahlıqdır!” O, həqiqətən də xeyirxahlıq mücəssəməsi idi.

Müqəddəs Quranımızda da yazılıb ki, “əsil insan odur ki, xeyirxahlıq etsin, səxavət göstərsin. Bunlar ekiz qardaşdırlar”. Məhəmməd Peyğəmbərdən soruşurlar: “Əsil alim kimdir?” – “Əsil alim o şəxsdir ki, elmi öyrənən və öyrədən olsun”. Ələvsət müəllim elmi həm öyrəndi, həm də öyrətdi, özü də təmənnəsiz öyrətdi.

Hal-hazırda Ələvsət müəllimin uzun müddət rəhbərlik etdiyi “Azərbaycan dilçiliyi” kafedrasına onun çox sevdiyi qızı professor Sənubər Abdullayeva rəhbərlik edir. Sənubər xanım da atasının missiyasını ləyaqətlə davam etdirir.

BDU Ələvsət müəllimin 50, 80 yaşını tənənəli sürətdə qeyd etdi. Onun bu günlərdə 100 yaşını tamam olur. Adına layiq tədbirlər keçirilir. Bu tədbirlər onun təmsalında elmimizə verilən qiymət və sayğı kimi qəbul edilməlidir. Bir var önlər, bir də var əbədiyyətə qovuşanlar. Siz əbədiyyətə qovuşanlardansınız! Siz bizim aramızda cismən yoxsunuz, mənən yaşayrsınız! Siz sağlığınızda olduğundan da daha çox anılırsınız, daha çox sevilirsiniz!

Əziz müəllimim! Yubileyinizi SİZSİZ qeyd edirik. Sizin 100 yaşınız mübarək! Bu ad günü SİZSİZ, fətəq SİZİN!

Sultan Seyidova, BDU-nun dosenti